

<https://helda.helsinki.fi>

Vienalaisen hääsävelmän joukolla laulamisesta

Heinonen, Kati

2008

Heinonen , K 2008 , ' Vienalaisen hääsävelmän joukolla laulamisesta ' , Musiikin suunta : Suomen etnomusikologinen seura ry:n julkaisema musiikkialan tieteellinen mielipidelehti , Vuosikerta. 30 (2008) , Nro 3-4 , Sivut 32-41 . <
<http://elektra.helsinki.fi/se/m/0780-0703/30/3-4/vienalai.pdf> >

<http://hdl.handle.net/10138/187975>

---

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Kati Heinonen

Vienalaisen hääsävelmän joukolla laulamisesta

Karjalaisia häitä on kutsuttu lauluhäiksi. Useamman päivän ajalle jaottuvat häät olivat selkeästi naisten laulun, itkuvirsien ja paikoin myös vienankarjalaisen joiun aluetta, vaikka miehillä – erityisesti patvaskalla eli puhemiehellä – oli häissä myös keskeisiä rooleja. Lotte Tarkan (2005: 49) mukaan häärunot ”toimivat rituaalin librettona, mutta rituaaliin liittyi kiinteästi myös muita perinnelajeja: patvaskan loitsuja, itkuvirsiä, pilkkarunoja sekä kaavoittunutta seremoniallista puhetta.” Kalevalamittaisiin häälauluihin liittyi sekä Venäjän että Suomen puoleisessa Karjalassa tietty sävelmätyyppi. (Asplund 2006: 316–318; Ilomäki 1994; Konkka 1985; Sarmela 1981; Tarkka 2005: 49, 119; Väisänen 1990: 64.)

Hääsävelmän rytmi on herättänyt monenlaista pohdintaa sen olemuksesta ja alkuperästä. Sen musiikillista rakennetta, käyttöä ja variaatiota ovat eri näkökulmista käsitelleet Anneli Asplund (2006), Pekka Huttu-Hiltunen (2008); Heikki Laitinen (1976; 1991a: 100–109), Timo Leisiö (1999) ja A. O. Väisänen (1990: 64, 88–89). Laulamisen käytäntöjä ja vienalaista ryhmälaulua ei Leea Virtasen (1968: 29–39) musiikillisiin tekijöihin puuttumatonta katsausta lukuun ottamatta ole silti paljonkaan pohdittu – osin epäilemättä siksi, että aineistoa ei ole kovin paljon.

Pohdin tässä artikkelissa vienalaisen yhteislaulun piirteitä seitsemän suomalaisissa arkistoissa säilytetävän hääsävelmä-äänitteen kautta. Petroskoin kielen ja kirjallisuuden ja historian instituutin sekä Kuhmon Juminkeon arkistojen aineistot ja toisaalta 1800-luvun kerääjien aineistot syventäisivät ja saat-taisivat muuttaakin tässä luotavaa kuvaa. Aineistoa olen kuunnellut läpi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Sibelius-Akatemian kansanmusiikin osaston Runolauluprojektissa; nuotinnoksia projektissa ovat tehneet Ilona Korhonen, Juulia Salonen ja Pekko Käppi.

Vienalainen hääsävelmä

Vienankarjalaiset runosävelmät on tavattu jakaa kahteen pääosaan: viisi-iskuisiin niin kutsuttuihin kalevalasävelmiin sekä rytmityypiltään monimutkaisempiin hääsävelmiin. (Väisänen 1990: 64, 88–89; Huttu-Hiltunen 2008: 308). Karjalan runosävelmiä (KRS, numerot 39–120) selaamalla huomaa helposti hääsävelmän rytmisten ja melodisten variaatioiden kirjon. Sävelmä voi olla yksi- tai kaksisäkeinen ja asteikkorakenteita on useanlaisia. Unelma Konkan mukaan hääsävelmä varioi kylittäin (Virtanen 1968: 42–43). Kuorossa laulaminen vakiinnutti paikallisia

versioita sekä hääsävelmästä että runoista (Tarkka 2005: 119). Hääsävelmää käytettiin myös muita runoja laulaessa, mutta häärunoja ei paljonkaan ole muilla sävelmillä laulettuna tallennettu. Toisaalta myyttistä sankariepiikkaa ei ole tietääkseni tallennettu hääsävelmällä laulettuna. (KRS 39–120; Huttu-Hiltunen 2008; sama pätee myös Runolaulu-projektin piirissä läpikäytyihin aineistoihin.) Ohessa on yksi hääsävelmän selkeimmistä perushahmoista (Kuva 1).

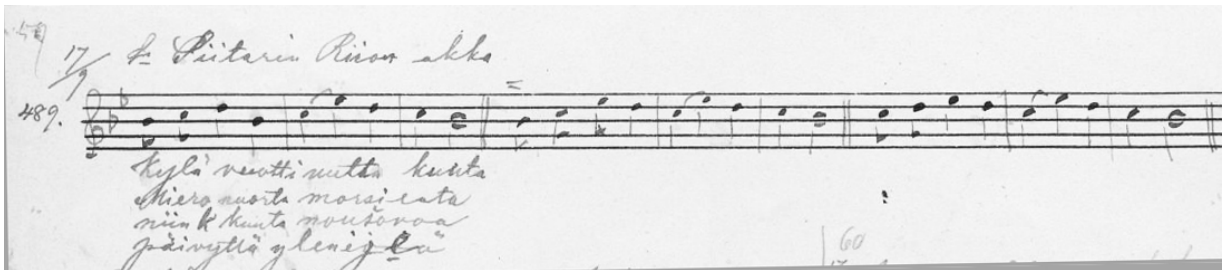
Vienankarjalaisten häärunojen *laulamisesta* on häkellyttävän vähän etnografisia kuvauksia, vaikka häiden tekstuaalista ja rituaalista puolta ovat kuvanneet monet. Yleisesti hyväksytty näkemys on, kuten A. O. Väisänen (1990: 89) asian muotoilee, että sävelmää ”on laulanut naiskuoro yksiaänisesti.”. Toisaalla Väisänen (1990: 64), hieman yllättäen, arvelee laulamisen yleisesti tapahtuneen esilaulajan ja kuoron vuorotteluna:

[...] esitys on tapahtunut esilaulajan ja yksiaänisen kuoron vuorolauluna heidän seistessään paikoillaan. Tämän käsityksen sain viimeksi vienankarjalaisten naisten kuorosta, joka muutamia vuosia sit-

ten lauloi ”Tulovirren”, s.o. morsiamen saapuessa sulhasen kotiin esitettävän runon, yleisradiosamme.

Tästä esityksestä ei tiedossani ole äänitettä tai muistiinpanoja. Leea Virtanen (1968: 39, 58–59) on puolestaan sitä mieltä, että karjalainen laulu on ollut joko yksiaänistä yhteislaulua tai yksinlaulua: ”Esilaulaja ja kuoro -yhdistelmää ei tavata Vienassa.” Virtasen käyttämässä ääniteaineistossa kaksi laulajaa laulaa yhtäkaa (SKSÄ L 22b; L 761a).

Virtasen (1968: 29–34) kirjallisuudesta ja arkistoista yhteen kokoamat laulamisen kuvaukset ovat jokseenkin lakonisia. Niitä voi usein tulkita yhtä hyvin kuvaukseksi ryhmälaulusta kuin esilaulajan ja kuoron vuorottelustakin: ”Hetimit kun hevoset pysähtyvät, kajahtaa laulu kuin yhdestä suusta” (Jyrinoja 1965: 172). ”Kai lauletti ken osasi vain” (Virtanen 1968: 29.) ”Silloin Onuhrie aloittaa laulun, johon toiset yhtyvät.” ”Laulajat, jos semmoisia on, ja melkein aina onkin joku laulun taitaja, alkavat laulaa.” (Virtanen 1968: 30.) ”Joskus laulettiin vuorolauluna, sulhaskansa erikseen ja morsiamen puoli erikseen, kuten laulun sanoihin hyvin sopiikin, mutta yleisem-

Kuva 1. Nuotin muunnelmiseen kirjoitti A. A. Borenius Siitarin Riion akalta Vuokkiniemen Tsenan kylässä vuonna 1877 (SKS KRA Borenius e 11: 489). Käsikirjoitukseen sisältyvät kaksi muunnelmää jäivät, osittain kenties vahingossa, Armas Launiksen sävelmäjulkaisun ulkopuolelle – lisäksi laulun perusrakenne esitettiin esilaulajan ja kuoron vuorotteluna (ks. identtiset KRS 65–66).

min kaikki lauloivat yhdessä (Jyrinoja 1965: 151). Joitain lauluja lauloi vain toinen suku, joihinkin yhtyi myös ”muu rahvas” (Jyrinoja 1965: 155, 164, 168).

Selvältä vaikuttaa se, että häälaulu oli yhteislaulua (Virtanen 1968: 34) jos vain laulajia oli paikalla useampia. Ilmeisesti on vaihdellut osin häittäin ja osin paikkakunnittain, laulettiinko joitain dialogimuotoisia lauluja sulhasen ja morsiamen suvun kuorujen vuorotteluna vai lauloivatko kummatkin yhdessä. Vuorolaulu näyttääkin kuvauksissa useimmiten tarkoittavan sitä, että runon eri osia ovat laulaneet eri ryhmät – pitkä runo on tavallaan jakautunut moneen osioon. Sen sijaan kysymys kaikkien yhteen ääneen laulamisesta versus esilaulajan ja kuoron vuorottelusta ei kuvauksista ratkea, eivät myöskään säkeiden kertaamisen tavat.

Yhteislauluäänitteet

Hääsävelmän suomalaisissa arkistoissa säilytettävistä äänitallenteista suurin osa on yksinlauluja. Useamman naisen laulamia äänitteitä tiedossani on seitsemän, näistä viisi kahden laulajan esittämiä ja kaksi kolmen tai useamman. Aleksandra Stepanovan (suullinen tiedonanto kesäkuussa 2006) mukaan myöskään Petroskoin kielen, kirjallisuuden ja historian instituutin arkistossa ei juuri ole useammalta samanaikaiselta laulajalta äänitettyjä runolauluja. Niinpä tiedossa olevat seitsemän äänitettä ovat keskeisiä avaimia vienalaiseen yhteislauluun.

1. *Kokkovirsi*: 9 säettä äänitettä, 78 säettä tekstimuistiinpanoa. Laulajat Palaka (38 v., ”Tuntsasta tuotu”) ja Nastassi (30 v.) Issaako. Oulanka (ei tarkempaa paikkaa). Äänittänyt Oulangassa A. O. Väisänen 1915. (SKS KRA Väisänen 3:356, 1:33, SKSÄ Väisänen ph. 78b; SKVR I:1655.)

2. *Tulovirsi*: 6 säettä. Laulajat Houro ja (34 v.) Palaka (50 v., s. Akkaisissa) Karppo sekä Vassi Pestrikö (17 v.). Kiestinki, Sohjanansuu. Äänittänyt Sohjanan-suussa A. O. Väisänen 1915. (SKS KRA Väisänen 3:393, SKSÄ Väisänen ph. 91a.)

3. *Kokkovirsi*: 51 säettä. Laulajat Nasti (Nastassie) Huotarinen (56 v.) ja Iro Laukkanen (39 v.). Kontokki, Akonlahti. Äänittäneet Kymminlinnan pakolaishuoltolassa Lauri Simonsuuri ja Eino Mäkinen 1938. (SKSÄ L 22b.)

4. *Kokkovirsi*: 34 säettä. Laulajat Domna Huovinen (74 v., Vuokinsalmi – Kuivajärvi) ja Anni Tenisoiva (73 v., Vuokinsalmi – Tollonjoki), serkukset. Vuokkiniemi. Äänittäneet Helsingissä Jouko Hautala ja Lauri Simonsuuri 1952. (SKSÄ L 447a.)

5. *Kokkovirsi*: 58 säettä. Laulajat Helena Lahelma (63 v., o.s. Loginoff, Vuokkiniemen kirkonkylä) ja Sandra Karhu (61 v., o.s. Lipponen, Lammajärvi). Vuokkiniemi. Äänittäneet Helsingissä Jouko Hautala ja Lauri Simonsuuri 1953. (SKSÄ L 761a.)

6. *Luojan virsi*: 128 säettä. Laulajat Mari (60 v.) ja Iro Remsu (74 v.), serkukset. Vuokkiniemi, Tollonjoki. Äänittänyt Ruotsissa Boråsissa Pertti Virtaranta 1953. (SKS L 769b–770.)

7. *Tulovirsi*: 21 säettä. Tuntemattomat vienalaislaulajat (neljä naista). Tuntematon äänitysaika ja -paikka. Erkki Ala-Könnin kokoelma 1959. (A-K 0329/20.)

Oulangassa ja Kiestingissä

A. O. Väisänen äänitti vuoden 1915 Vienan matkallaan fonografilla yhteensä viisi hääsävelmää, näistä kaksi useammalta laulajalta. Oulangassa hänelle lauloivat *Kokkovirttä* (”Kokko lenti koilta ilmoin”) Palaka ja Nastassi Issaako. Laulua tallentui fonogrammille yhdeksän säettä. Runomuistiinpanossa Väisänen nimeää Palakan esilaulajaksi ja nuotin yhteydessä toteaa: ”Palakan ääni selvemmin.”

Laulajat kertaavat jokaisen tekstisäkeen, sävelmä on kaksisäkeinen. Fonogrammilla toinen laulajista, ilmeisesti siis Palaka Issaako, aloittaa ja toinen liittyy mukaan ensimmäisen säkeen kolmannella tai neljännellä tavulla. Palaka Issaako laulaa etenkin alussa selvemmin ja ilmeisesti lähempänä fonografiaa, Nastassi Issaako pitää enemmän taukoja. Tauot eivät jaotu säännöllisesti, vaan kumpikin laulaa sekä säettä että sen kertausta: tulkitsisin tauot hengitysten ja osin jännityksen aiheuttamiksi. Etenkin viimeisissä säkeissä kumpikin laulaa samanaikaisesti ilman pidempiä taukoja. Laulu kuulostaa jotakuinkin yksiaaniselta, tosin Nastassi Issaakon heikommin kuuluvasta laulusta on vaikea saada selvää. Laulun yleisävy tuntuu rennolta ja varmalta, siinä määrin kun laulun hienovaraisempia piirteitä fonogrammin rahinan läpi kuulee. (SKS KRA Väisänen 3:356, 1:33, SKSÄ Väisänen ph. 78b; SKVR I:1655.)

Toisen, kuusisäkeisen pätkän ryhmälaulua Väisänen tallensi Houro ja Palaka Karpolta sekä Vassi Pestriköltä Kiestingin Sohjanansuussa. Hän merkitsi Houra Karpon esilaulajaksi ja merkitsi nuotinnokseensa huomautuksen ”Houren ääni selvästi kuuluva; toisten ääni ei likimainkaan aina käy unisonossa, kuten on tarkoitus.” Fonogrammilla Houra Karpo aloittaa *Tulovirren* (”Miero vuotti uutta kuuta”) ja muut tulevat mukaan ensimmäisen säkeen kolmannella tavulla. Kaikki laulavat koko ajan lukuun ottamatta hengitystaukoja säkeen keskellä ja Houra Karpon ääni kuuluu selvimpänä. Laulajat kertaavat jokaisen säkeen, sävelmä on kaksisäkeinen. Sävelmän muuntelu tuottaa etenkin säkeiden keskelle heterofoniaa. En Väisänen tavoin tuomitsisi muuntelua virheeksi, vaikka sen tarkkaa laatua onkin rahisevalta fonogrammilta paikoin vaikea arvioida. (SKS KRA Väisänen 3:393, SKSÄ Väisänen ph. 91a.)

Nämä fonogrammit kuuluvat varhaisimpiin Vienasta tehtyihin äänitteisiin. Väisänen teki tallennukset paikan päällä keruumatkalla, jonka keskeisenä tarkoituksena oli vienankarjalaisen joiun kerääminen (Kallberg 2004). Kummankin äänitteen laulajat ovat ilmeisesti yhden kylän asukkaita, joskin osa on muualta miehelään tulleita. Kaikki kuuluvat pohjoisvienalaisen kulttuurialueen piiriin (ks. Pöllä 2002: 75). On mielenkiintoista, että Väisänen ei viittaa näihin omiin äänitteisiinsä karjalaista häälaulua myöhemmin sivutessaan. Pitikö hän pohjoisvienalaista laulua liian perifeerisenä (vrt. Käppi 2007: 2–3), vai eikö tullut vain ajatelleeksi muutaman vuosikymmenen takaisia kenttätöitään? Ylimalkaan tuntuu siltä, että runolaulusta 1940-luvulla kirjoittaessaan Väisänen (1990: 47–120) kiinnitti ennen kaikkea huomiotaan setukaisnaisten moniääniseen, tilanteittain vaihtelevaan lauluun sekä miesten suomalais-karjalaisen kaksinlauluasennon ja ”kalevalansävelmän” selvittelyyn, ei niinkään vienalaiseen tai inkeriläiseen naisten lauluun.

Pakolaisnaiset Vuokkiniemeltä ja Akonlahdelta

Kolmas vienalainen ryhmälauluäänite on tallennettu Kontokin Akonlahdelta kotoisin olevilta Nasti Huotariselta ja Iro Laukkaselta (SKSÄ L 22b). Vuonna 1938 he lauloivat Kymminlinnan pakolaishuoltolassa 51-säkeisen *Kokkovirren* yhteen ääneen, yhtään säettä kertaamatta. Toinen laulajista, ilmeisesti Laukkanen, yhtyy toisen aloittamaan lauluun heti ensimmäisen säkeen toisella tavulla. Huotarinen laulaa hengitystaukoja lukuun ottamatta jatkuvasti, Laukkanen puolestaan jättää noin puolessa säkeistä säkeen ensimmäiset tavut (1–4) laulamatta. Hän tuntuu tart-

tuvan mukaan kun on varma siitä, mitä säettä toinen on laulamassa. Sävelmä on yksisäkeinen. Laulajien pieni muuntelu aiheuttaa harvakseltaan samanaikaisia sekunti-, terssi-, ja kvartti-intervelleja etenkin toisen ja kolmannen runojalan kohdalle. – Kalevalamittahan koostuu neljästä runojalasta, joista voidaan puhua neljänä nousu-lasku -parina. Runomitan rakenteesta, jonka avulla viittaa tässä myös sävelmän piirteisiin, ovat tarkemmin kirjoittaneet esimerkiksi Leino (1986) ja Laitinen (2006: 29–35, 66–73).

Domna Huovinen ja Anni Tenisova lauloivat *Kokkovirren* Helsingissä vuonna 1952 (SKS L 447a). Huovinen kuulostaa johtavan laulamista, Tenisova tulee mukaan ensimmäisen säkeen neljännellä tavulla. He laulavat yhteen ääneen säkeitä kertaamatta. Tenisova laulaa paikoin ainoastaan säkeen lopputavut ja tai hymisee valtaosan säkeestä. Kahdeksannen säkeen jälkeen hän toteaa: ”miul on eri.” Tenisova muuntelee laulun sävelmää enemmän, mutta ei kuitenkaan yhtä paljon kuin yksin hääsävelmää laulaessaan (esim. SKS L 432a; ks. myös Huttu-Hiltunen 2008: 228–229). Yksin laulaessaan hän käyttäa toista sävelasteikkoa. Yhteislaulun alussa Tenisova tuntuu hakevan oikeaa asteikkoa, kunnes päätyy laulamaan ikään kuin ylästemmaa Huovisen melodialle. Heterofonia keskittyy säkeen keskelle, lähinnä toiseen ja kolmanteen runojalkaan – saman toteaa myös Huttu-Hiltunen (2008: 299). Huovinen ei yhteislaulussa paljonkaan muuntele, kuten ei yksinkään laulamissaan häälauluissa, ja hänen käyttämänsä sävelmätyyppi ja asteikko ovat sekä yksin että yhdessä laulaessa samoja (esim. esim. SKS L 438c, ks. myös Huttu-Hiltunen 2008: 176–177).

Huovinen ja Tenisova ovat mielenkiintoinen laulajapari. He olivat serkuksia ja kotoisin samasta Vuokinsalmen kylästä. Huovinen oli siirtynyt naimi-

siin Suomen puolelle Kuivajärven kylään jo vuonna 1895. Naiset olivat tavanneet pitkästä aikaa Helsingissä juuri ennen äänityksiä. (Virtaranta 1972: 66–70, 189–193.) He eivät siis luultavasti olleet pitkään aikaan laulaneet yhdessä, ja Huovinen oli myös saattanut omaksua Kuivajärven laulutavan. Huovisen repertuaarissa on paljon häälauluja, ja hän varioi etenkin häämelodiaansa sangen niukalti. Tenisovalta puolestaan on häälauluja tallennettu melko vähän, mutta hän on kuuluisa nimenomaan rikkaasta melodisesta muuntelustaan. Tenisovan haparointi yhteislaulussa ja kommentti ”Miul on eri” viittaavat nähdäkseni siihen, että hän koki heidän laulutapansa sanojen tai sävelmän osalta poikkeaviksi. Sanojen poikkeavuuteen viittaa se, että hän välillä hymisi säkeen ilman sanoja tai epäselvin sanoin mukana, sävelmän poikkeavuuteen Huovisen ja Tenisovan yksin laulamien versioiden erot sekä Tenisovan asteikon variaatio dueton alussa. Yksin laulaessaan hän lauloi varmasti ja keskeytyksittä.

Vuokkiniemeltä kotoisin olevat Helena Lahelma ja Sandra Karhu lauloivat vuonna 1953 Helsingissä *Kokkovirren*, jossa oli 58 säettä. He lauloivat yhtä aikaa ja kertasivat ainoastaan osan säkeistä. Ainoastaan yhdeksässä säkeessä toinen laulajista (luultavasti Karhu) jättää säkeen alkutavuja laulamatta tai tuntuu haparoivan, mutta he pitävät laulun kuluessa kaksi pientä taukoa. Lahelma ja Karhu laulavat yksisäkeistä sävelmää muutamaa melismaa lukuun ottamatta muuntelematta, yksiaanisesti, ja laulaminen kuulostaa melko varmalta. (SKS L 761a.)

Vuokkiniemen Tollonjoelta kotoisin olevat Mari ja Iro Remsu lauloivat vuonna 1953 Ruotsissa hääsävelmällä 128-säkeisen *Luojan virren* (”Marjani majeltä huuti”). Tätä ennen Mari Remsu oli laula-

nut yksin sarjan häälauluja. Remsut eivät kertaa säkeitä ja he laulavat yhteen ääneen. Laulun muistamisessa on ongelmia ja paikoin he keskusteleivat ja kommentoivat laulun jatkumista: ”Mie unohin”, tai ”Ei hiahän kysyy vielä.” Ilmeisesti juuri muistamisongelmista johtuen joissain pätkissä ainoastaan toinen laulaa, toisissa jaksoissa he laulavat yhteen ääneen. Paikoin toinen jättää säkeen ensimmäiset tavut laulamatta. Alkuosa laulusta on lähes yksiaänistä muutamien muunnelmien (melismoja ja satunnaisia sekunti- ja terssi-intervalleja harvakseltaan säkeen ensimmäisessä ja toisessa runojalassa sekä neljännen jalan nousussa), laulun keskivaiheilla toinen laulajista käyttää kahdessa ensimmäisessä runojalassa alaspäin suuntautuvaa muunnelmaa, ja laulun lopussa muunnelmia esiintyy myös kolmannessa runojalassa. Muunnelmien määrä ja sijainti vaihtelevat siis laulun kuluessa. Keskimäärin säkeen viimeiset tavut ovat sävelmältään pysyvimpiä. (SKS L 769b–770.)

Nämä kaikki neljä kokonaisen laulun sisältävää hääsävelmä-äänitystä on tehty pakolaisnaisilta. Kaikki olivat kotoisin selvästi keskisemmästä Viennasta kuin Väisäsen laulajat: Huotarinen ja Laukkanen Vuokkiniemen pitäjän eteläpuolisesta Akonlahden kylästä, muut laulajat Vuokkiniemeltä. Äänenlaatu on nauhoilla suhteellisen hyvä. Huotarista ja Laukkasta lukuun ottamatta laulajat ovat kaikki yli kuusikymmenvuotiaita, mikä vaikuttaa osaltaan laulusta saatavaan kuulokuvaan. Kaikki sävelmät ovat yksisäkeisiä. Laulajien käyttämä asteikko on sama Tenisovaa ja Huovista lukuun ottamatta. Muunte-lun määrä vaihtelee lauluittain ja osien laulujen kuluessakin. Tenisovasta ja Huovisesta tiedämme heidän olleen kauan näkemättä toisiaan kahden puolen Suomen ja Venäjän rajan, mutta muiden

osalta on vaikea sanoa, kuinka paljon ja usein he ovat toistensa kanssa ennen äänityksiä hääsävelmällä laulaneet.

Tuntemattomat laulajat

Yksi mielenkiintoisimpia ja samalla vaikeimmin paikannettavia vienalaisäänitteitä on Erkki Ala-Könnin kokoelmista löytyvä kontekstittiedoton äänite (ks. Nuottiesimerkki 1). Ainoana viitetietona on ”vienan-karjalaisia” (A-K 0329/20) sekä vuosiluku 1959. Ala-Könnin kokoelmissa vuosikuluihin ei ole aina luottamista, sillä arkisto sisältää myös kopioita muista kokoelmista. Kopiolta vaikuttaa tämäkin. Nauhoituksen tekninen laatu ja sen pituus, vajaat kolme minuuttia, tuntuvat viittaavan vanhempaan äänitysvuoteen ja aiemmin käytössä olleeseen tekniikkaan, mahdollisesti jopa 1900-luvun puolivälin aiempaa parempilaatuisiin parlografiäänityksiin. Laulun melodia, laulamisen tapa, äänenmuodostus, runoteksti ja murremuodot viittaavat mielestäni selkeästi vienalaiseen 1900-luvun alkupuoliskon kyläkulttuuriin, eivät esimerkiksi estradilauluun. On mahdollista sanoa, onko laulu äänitetty Vienassa vai Suomessa pakolaisilta.

Nauhalla nimettömiksi jäävät ilmeisesti neljä naista laulavat 31-säkeisen häälaulun alun. Laulu on varmaa, voimakasta ja intensiivistä. Se poikkeaa sävyltään täysin edellä esitellyistä äänitteistä, jotka (kenties Väisäsen ensimmäistä äänitettä lukuun ottamatta) tuntuvat joko haparoivan, jännittyneen tai vaisun kuuloisilta. Tässä laulajat tuntuvat laulavan tosissaan. Rytmii on tasainen ja eteenpäin vievä, laulaminen helpon kuuloisista. Yksi laulajista laulaa muita voimakkaammin tai on lähempänä äänityslaitetta. Muutamissa temaattisissa siirtymäkohdissa

(säkeet 20 ja 29) hän johtaa selkeästi laulua: toiset tulevat säkeeseen mukaan toisella, kolmannella tai neljännellä tavulla. Nämä kohdat eivät silti kuulosta haparoinneilta, vaan sulavilta, huomaamattomilta. Osittain tämä tuntuu liittyvän hääsävelmän rakenteeseen: ensimmäiset tavut lauletaan muita nopeammin, ja pitkälle sävelle viidennen tavun kohdalla tultaessa laulajat ovat viimeistään kaikki mukana. Tämän lisäksi selkeinä kuuluvat äänityslaitetta lähimpänä olevan laulajan hengitystauot säkeiden keskellä.

Laulajat kertaavat suurimman osan säkeistä, mutta eivät kaikkia. Säkeiden kertaamisen logiikka vaikuttaa ensisilmäyksellä satunnaiselta. Tarkemmin katsoessa hyvin vahvana tendenssinä on laulaa tekstin esisäe kerran ja sen paralleelisäe kaksi kertaa:

tere tanhuo tä(hä)ysin'ese
lautakatto lapšin'ese
lautakatto lapšin'ese

Jos säkeiden ketjut ovat pidempiä, saatetaan vasta toinen ensimmäisen säkeen sisältöä toistavista ja muokkaavista säkeistä kerrata:

toisin toisešša talošša
toisi(m) maalla vierahalla
ei n'iin kuin emosen koissa
ei n'iin kuin emosen koissa

Laulun viimeisissä kolmessa säkeessä tendenssi näyttää murtuvan, mutta emme, laulun lopuessa kesken, voi olla tästä varmoja.

Sävelmä liikkuu neljän sävelen alueella. Laulajien muuntelu tuottaa heterofoniaa toisen ja kolmannen runojalan aikana sekä neljännen jalan nousussa, lähinnä terssi- ja jonkin verran sekunti-inter-

valleja. Säkeen alku ja loppu pysyvät yksiaänisenä. Oheisessa Juulia Salosen nuotintamissa esimerkkisäkeissä (säkeet 18–21) näkyy sekä muuntelun hienovarasta variaatiota että temaattisen jakson vaihtumisen aiheuttama säkeen alun laulamatta jättäminen nuotin kolmannessa säkeessä. Nuottia lukiessa on tarpeen huomioida, että laulajien toisistaan erotteleminen on tämänkaltaiselta äänitteeltä osin tulkinanvaraista.

”Se on rientoisampi ja valoisampi”

Häälauluja ja hääsävelmää laulettiin monella tavalla. Sävelmän rytmin, melodian ja säerakenteen (yksivai kaksisäkeinen) lisäksi kertaustapa, muuntelun ja siten heterofonian määrä ja laatu sekä äänenkäyttö vaihtelivat ilmeisesti laulajittain, tilanteittain, kylittäin tai alueittain.

Seitsemän ryhmälaulutallennetta sisältävän ääniteaineiston perusteella näyttää siltä, että häälauluja joukolla laulaessa laulettiin ilman esilaulajaa joko kaikki säkeet kerraten, osa niistä kerraten tai kokonaan ilman kertausta. Äänitteillä esiintyvä jako varmempaan laulajaan ja häntä seurailevaan (yhteen tai useampaan) laulajaan, joka saattaa jättää säkeen ensitavut välillä laulamatta muistuttaa paikoin etäisesti esilaulajan ja kuoron vuorottelua silloin, kun kaikki säkeet kerrataan, kuten Väisäsen vuonna 1915 Vienassa äänittämissä häälauluissa. Inkerin kaltaista esilaulaja-kuoro -rakennetta ei ääniteaineistosta löydy. Voi tietenkin olla Väisäsen silti kuulleen tämänkaltaisen esityksen. On myös mahdollista, että hänen kevyen esilaulu-kuorokomenttinsa taustalla on edellisen piirteen ylityskinta tai jopa Launiksens julkaisun (KRS) tapa jakaa hääsävelmät esilaulajan ja kuoron osuuksiin (mitä

Nuottiesimerkki 1. "vienankarjalaisia." Nuotintanut Juulia Salonen. A-K 0329/20., säkeet 18-21.

Väisänen (1990: 64, 212) tosin yksin esitettyjen laulujen osalta kritisoi).

Virtasen (1968: 41) johtopäätös "yksi lauloi ja muut mukana olivat myötäilivät tietonsa mukaan" näyttää pätevän. Jos kaikki olivat tottuneita laulamaan keskenään, kuten vaikuttaisi olevan etenkin tuntemattomien laulajien esityksen kohdalla, oli laulu varmemman kuuloista eikä säkeen alkuja jätetty laulamatta kuin lyhyesti ja huomaamattomasti isompien temaattisten vaihdosten kohdalla. Hääsävelmän rakenteesta johtuen parin ensimmäisen tavun laulamatta jättäminen ei herätä huomiota, jos laulu muuten on sujuvaa. En Leea Virtasen (1968: 41, n11) tavoin esittäisi Nasti Huotarisen ja Iro Laukkasen sekä Helena Lahelman ja Sadra Karhun esityksien rakennetta johtuvaksi suoranaisesti toisen laulajan osaamattomuudesta. Esimerkiksi Anni Tenisova, joka jätti monia säkeitä laulamatta yhteislaulussaan Domna Huovisen kanssa, esitti yksin laulamansa häälaulut varmasti ja takeltematta, vielä runsaammin melodisin muunnelmin kuin yhteisversion. Remsujen esityksessä sitä vastoin on kommentteja runon sanojen miettimisestä ja jopa niistä neuvottelemisesta. Näyttää siltä, että etenkin laulajien edustaessa erilaisia alueellisia tai kyläkohtaisia versioita (tai jos yhdessä laulamisesta oli aikaa) yksi sai johtaa laulun kulkua. Näin on hyvin voinut olla laita myös oikeissa häissä, jos sulhanen ja morsian olivat kotoisin eri seuduilta ja suvut lauloivat yhdessä, eivät vuorotellen. Kyse voisi olla myös versioiden tai laulutapojen erilaisuudesta, ei välttämättä laulajien osaamattomuudesta.

kaa - va - jan ka - ta - jal leh - vä

kaa - va - ja(n) ka - ta - ja(l) leh - vä

šait - ko mie - he(m) me - (he) - t'šän - käy - jän

u - ron kol(r) - ven ko - (ho)l kut - ta - jan

kaa - va - ja(n) ka - ta - ja(l) leh - vä

kaa - va - ja(n) ka - ta - ja(l) leh - vä

kaa - va - ja(n) ka - ta - ja(l) leh - vä

kaa - va - ja(n) ka - ta - ja(l) leh - vä

šait - ko mie - he(m) me - (he) - t'šän - käy - jän

šait - ko mie - he(m) me - (he) - t'šän - käy - jän

šait - ko mie - he(m) me - (he) - t'šän - käy - jän

šait - ko mie - he(m) me - (he) - t'šän - käy - jän

u - ron kol(r) - ven ko - (ho)l kut - ta - jan

u - ron kol(r) - ven ko - (ho)l kut - ta - jan

u - ron kol(r) - ven ko - (ho)l kut - ta - jan

u - ron kol(r) - ven ko - (ho)l kut - ta - jan

Näin pienen aineiston pohjalta on vaikea sanoa, onko säkeiden kertaaminen sekä muuntelun ja siten heterofonian määrä kaikkiaan vaihdellut enemmän laulajien, laulutilanteen vai kylän tai alueen mukaan (vrt. Laitinen 2003, 289–289, 293). Kuten Huttu-Hiltunen (2008: 310) on todennut lähinnä yksinlaulujen pohjalta, usein hääsävelmän muuntelu näyttää keskittyneen säkeen keskelle, toisen ja kolmannen runojalan kohdalle. Sitä kuitenkin esiintyy yhteislauluaineiston perusteella jossain määrin myös ensimmäisessä ja neljännessä jalassa. Kuten Mari ja Iro Remsulta äänitetty pitkä laulu osoittaa, muuntelun laatu ja määrä saattoi vaihdella laulun kuluessa.

Häälaulujen esittäminen häissä ilmeisesti vähentyi 1800-luvun lopulta lähtien. Huttu-Hiltusen (2008: 250–251, 271, 300) informantit muistelivat 2000-luvun taitteessa vielä 1920-luvulla pidetyn suuria häitä, mutta monet käyttivät häälauluja myöhemmin ajanvietelauluina tai kehtolauluina. Onkin todennäköistä, että monet yllä esiteltyjen esimerkkien laulajat eivät olleet vuosiin tai vuosikymmeniin ylimalkaan laulaneet yhdessä ainakaan häissä. Väisäsen äänityksiä ja kenties tuntemattomien laulajien esitystä lukuun ottamatta he olivat Suomessa asuvia pakolaisia. Tallennustilanteet eivät useinkaan kannustaneet luontevaan tai kovaääniseen laulamiseen. Monilla äänitteillä laulu kuulostaakin joko jännittyneeltä, epävarmalta tai pidättelevältä.

Etenkin tuntemattomilta laulajilta äänitetyn häälaulun intensiteetti, voima ja laulullinen varmuus sekä säkeiden osittaisen kertaamisen että melodisen muuntelun ja rytmisen pysyvyyden osalta keikautti oman käsitykseni vienalaisesta häälaulusta uusiksi. Äänitys on tuntemistani tallenteista (tarkemmin kuunneltaessa ehkä Väisäsen ensimmäisen tal-

lenteen ohella) ainoa, joka herättää samankaltaisen mielikuvan kuin Vienassa vuonna 1894 kiertäneen valokuvaaja I. K. Inhan (1999: 232) runollinen kuvaus hääsävelmästä: ”Häälaulujen nuotti on koko joukon poikkeava tavallisista runosävelistä. Se on rientoisampi ja valoisampi, se on kuin juhllainen, riemuisa hymni.” Paljonkohan Inhan kuvauksessa mahtaa olla sävelmän rakenteesta, paljonko hänen paikan päällä kuulemastaan laulusta juontuvaa innostusta?

Lähteet

- Asplund, Anneli 2006. Häämusiikki. *Suomen musiikin historia 8: Kansanmusiikki*. Toim. Anneli Asplund, Petri Hoppu, Heikki Laitinen, Timo Leisiö, Hannu Saha & Simo Westerholm. Helsinki: WSOY. S. 308–339.
- Huttu-Hiltunen, Pekka 2008. *Länsivienalainen runolaulu 1900-luvulla. Kuuden runolaulajan laulutyylin kulttuuri-sensitiivinen musiikkianalyysi*. Juminkeko-säätiön kansanmusiikin julkaisuja 10; Studia Musica 34. Kuhmo: Juminkeko; Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Iloäki, Henni 1994. Song in ritual context: North Karelian wedding songs. *Songs Beyond the Kalevala. Transformations of Oral Poetry*. Ed. Anna-Leena Siikala & Sinikka Vakimo. Studia Fennica Folkloristica 2. Helsinki: SKS. S. 236–249.
- Inha, I. K. 1999 [1911]. *Kalevalan laulumailta*. Toim. Pekka Laaksonen. Kolmas, uudistettu painos. SKS:n toimituksia 739. Helsinki: SKS.
- Jyrinoja, Vilho 1965. *Akonlahden arkea ja juhlaa*. Kansanelämän kuvauksia II. Helsinki: SKS.
- Kallberg, Maari 2004. *A. O. Väisänen ja Mitrelän Ilja. Vienankarjalaisten joikujen piirteitä*. Kuhmon musiikkiopiston julkaisuja no 4. Kuhmo: Kuhmon kaupunki / musiikkiopisto.

- Konkka, Unelma 1985. *Ikuinen ikävä. Karjalaiset riitti- itkut*. SKS:n toimituksia 428. Helsinki: SKS.
- KRS: *Suomen Kansan Sävelmiä IV:2. Karjalan runosävelmät*. Toim. Armas Launis 1930. Helsinki: SKS.
- Laitinen, Heikki 1976. Kalevalan kommentaarin runosävelmäliite vuodelta 1895. – *Paimensoittimista kisälilauluun*. Tutkielmia kansanmusiikista 1. Kaustinen: Kansanmusiikki-instituutti. S. 157–192.
- Laitinen, Heikki 1991a. Elias Lönnrot ja musiikki. *Kalevalaseuran vuosikirja* 71/1991: 76–136.
- Laitinen, Heikki 2003. *Matkoja musiikkiin 1800-luvun Suomessa*. Tampere: Tampere University Press.
- Laitinen, Heikki 2006. Runolaulu. – *Suomen musiikin historia 8: Kansanmusiikki*. Toim. Anneli Asplund, Petri Hoppu, Heikki Laitinen, Timo Leisiö, Hannu Saha & Simo Westerholm. Helsinki: WSOY. S. 14–79.
- Leino, Pentti 1986. *Language and metre. Metrics and the metrical system of Finnish*. Studia Fennica 31. Helsinki: SKS.
- Leisiö, Timo 1999. Karjalan hääsävelmistön tyylihistoriaa. *Musiikin suunta* 1999(3): 45–69.
- Sarmela, Matti 1981. Suomalaiset häät. *Pohjolan häät*. Toim. Matti Sarmela. Tietolipas 85. Helsinki: SKS.
- Tarkka, Lotte 2005. *Rajarahvaan laulu. Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921*. SKS:n toimituksia 1033. Helsinki: SKS.
- Virtanen, Leea 1968. *Kalevalainen laulutapa Karjalassa*. Suomi 113: 13. Helsinki: SKS.
- Virtaranta, Pertti 1972: *Polku sammui. Vienalaiskylien vaiheita rajan molemmin puolin*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Väisänen, A. O. 1990. *Hiljainen Haltioituminen. A. O. Väisäsen tutkielmia kansanmusiikista*. Toim. Erkki Pekkilä. Helsinki: SKS.

Arkistolähteet

- A-K: Tampereen kansanperinteen arkisto
- Erkki Ala-Könnin äänite tuntemattomilta vienalaislaulajilta (0329/20. 1959).
- SKS: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston käsikirjoituskokoelmat
- A. A. Boreniukselta (e 11: 489. 1877) ja A. O. Väisäseltä (3:356; 1:33. 1915).
- SKSÄ: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ääniteaineiston kokoelmat
- A. O. Väisäsen Vienan matkalta (ph. 78b ja 91a. 1915), Nasti Huotariselä ja Iro Laukkaselä (L 22b. 1938), Anni Tenisovalta ja Domna Huotariselä (L 432a, 438c ja 447a. 1952), Helena Lahelmalta ja Sandra Karhulta (L 761a. 1953) sekä Mari ja Iro Remsulä (L 769b–770. 1953).